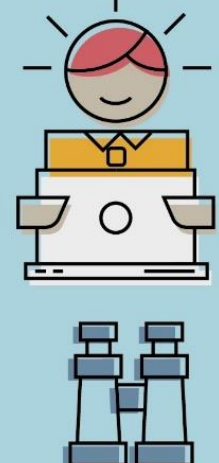

Málprosakaröskun DLD – hvað er til ráða í kennslu?

Sigrún J. Baldursdóttir grunnskólakennari og
kennsluráðgjafi hjá Miðju máls og læsis

LÁTUM DRAUMANA RÆTAST

Hvað er málproskaröskun DLD?

- Málproskaröskun DLD er það þegar barn (eldra en 5 ára), unglingur eða fullorðinn einstaklingur á í erfiðleikum með að tala og/eða skilja tungumálið, þrátt fyrir málörvun og kennslu við hæfi
- Þessir erfiðleikar hafa áhrif á menntun og félagslega þátttöku einstaklingsins
- Erfiðleikarnir koma fyrir án annarra líffræðilegra einkenna svo sem einhverfu eða vitsmuna skerðingar

Hvernig birtist málþroskaröskunin?

- Hún birtist í notkun og skilningi á tungumálinu
- Hún veldur röskun í máli og læsi
- Hún hamlar lestrarfærni og lesskilningi
- Hún sést ekki utan á einstaklingnum

Hvað þarf kennari að vita?

- Nemendur með málþroskaröskun DLD:
- Hafa lítinn orðaforða
- Eru slakir í málfræði (beygja rangt, o.s.frv.)
- Nota einfaldar og stuttar setningar
- Erfiðleikar í hljóðkerfisfræði
- Lestrarerfiðleikar (umskráning og lesskilningur)
- Eiga erfitt með notkun tungumálsins, eru lengur en jafnaldrar að finna orð og móta setningar

Er þessi nemandi í þinni skólastofu?

sýnir hegðunarerfiðleika

Nemandinn:

virðist latur eða sýnir ekki áhuga

virðist ekki skilja fyrirmæli sem jafnaldrar skilja

á erfitt með að útskýra atburði
eða segja frá upplifunum

er lengur að læra ný orð en jafnaldrar

tekur ekki eftir, gleymir, er
óskipulagður

notar einfaldari orð og setningar
en jafnaldrar

hefur enga ánægju af bókum

er þögull eða feiminn

notar mikið ónákvæm orð s.s.
þetta eða þarna eða hljóð

lendir í útistöðum við jafnaldra,
en á erfitt með að útskýra hvað gerðist

Ef svo er gæti hann verið með málþroskaröskun DLD

Getur það verið tungumálið?

- Fylgist með nemandanum í hópnum/bekknunum.
- Markmið: fylgjast með yfir tímabil til að átta sig á stöðunni
- Skilur nemandinn fyrirmæli?
- Spyr nemandinn spurninga?
 - Hvernig spurninga spyr hann?
- Tekur nemandinn þátt í umræðum í hópnum?
- Á nemandinn í gefandi samskiptum við félagi í skólanum?
- Getur nemandinn notað tungumálið í lestri og ritun?
- Getur nemandinn endursagt upplýsingar?
- Getur nemandinn búið til frásögn?

Að finna nemendur með málproskaröskun

Spurningalisti frá Málefli (sjá heimasíðu)

- Kennari svarar spurningunum með já eða nei
- Svörin hjálpa til við að ákveða hvort á að vísa nemandanum í frekari athugun hjá talmeinafræðingi eða fá ráðgjöf frá honum

   MÁLEFLI

Að finna börn/nemendur með málproskaröskun DLD

Ef merkt er við tvö eða fleiri „Nei“ í hverjum flokki ættir þú að ræða við talmeinafræðing um niðurstöðurnar til að ákveða hvort ástæða er til að meta málproskann með formlegum hætti. **Jafnframt ættir þú að velta fyrir þér hvernig þú getur stutt við barnið/nemandann í daglegu starfi/námi.**

Nafn: _____ Deild/bekkur: _____

Form

Já	Nei	Ber barnið/nemandinn málhljóð rétt fram?
Já	Nei	Getur barnið/nemandinn rimað merkingarbær orð jafn auðveldlega jafnaldrar?
Já	Nei	Getur barnið/nemandinn skilið og myndað svipaðar setningar og jafnaldrar?
Já	Nei	Eru setningar barnsins/nemandans jafn langar og flóknar og hjá jafnöldrum?
Já	Nei	Er skilningur og notkun barnsins/nemandans á málfræðireglum svipuð og hjá öðrum á deildinni /i bekknum?

Innihald

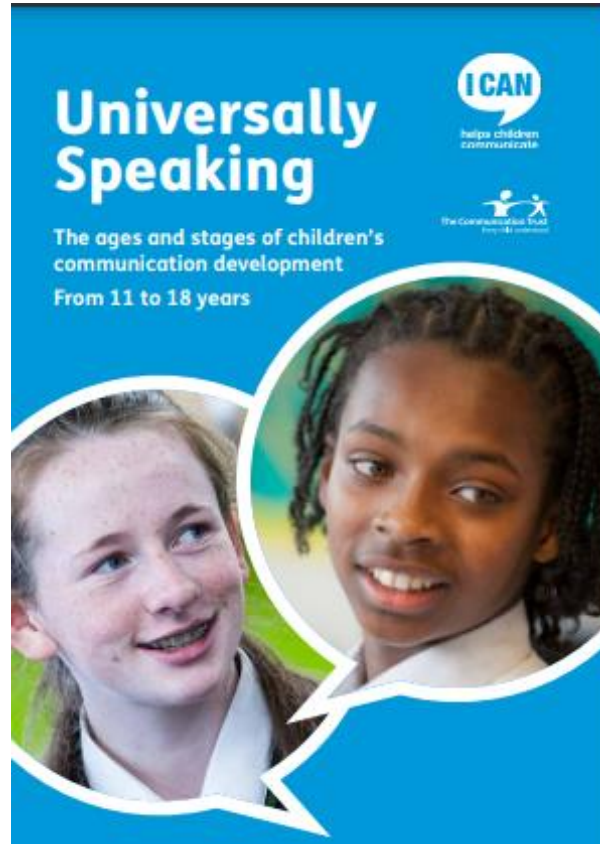
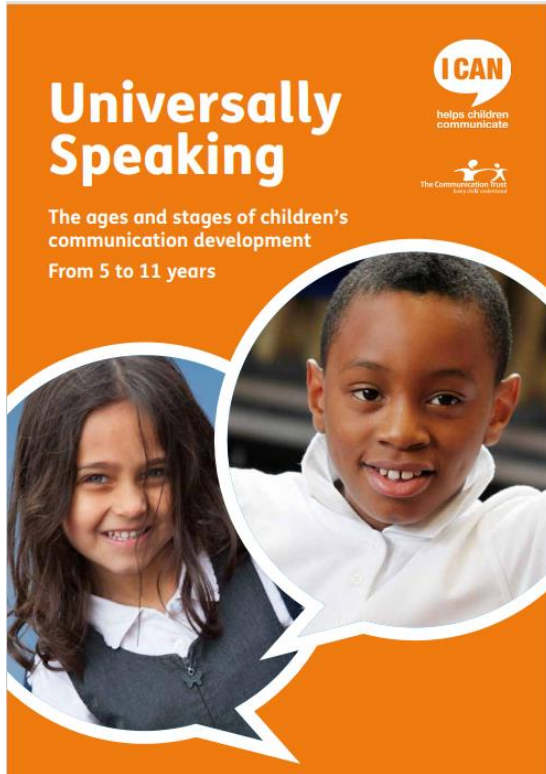
Já	Nei	Notar barnið/nemandinn jafn fjölbreyttan og ríkulegan orðaforða og jafnaldrar?
Já	Nei	Getur barnið/nemandinn skilið hugmyndir annarra og tjáð sínar eigin hugmyndir á jafn áhrifaríkan hátt og jafnaldrar?
Já	Nei	Á barnið/nemandinn í mun meiri erfiðleikum með að finna orð til að nota (orðminniserfiðleikar) en jafnaldrar?
Já	Nei	Getur nemandinn skilið og notað málshætti, myndlíkingar, orðatiltæki og notað orð sem hafa margþætta merkingu á svipaðan hátt og jafnaldrar?

Notkun

Já	Nei	Notar barnið/nemandinn tungumálið í fjölbreyttum tilgangi t.d. til að vekja á sér athygli, biðja um og gefa upplýsingar, tjá sig um liðan og bregðast við tilfinningum?
Já	Nei	Notar barnið/nemandinn tungumálið til að segja sögur og brandara, tjá skoðanir og sannfæra aðra?
Já	Nei	Notar barnið/nemandinn tungumálið til að heilsa og kveðja?
Já	Nei	Skiptist barnið/nemandinn á í samskiptum á viðeigandi hátt?
Já	Nei	Getur barnið/nemandinn hafið samtál?
Já	Nei	Getur barnið/nemandinn haldið sig við sama umræðuefnið á meðan á samskiptalotu stendur?
Já	Nei	Getur barnið/nemandinn notað mismunandi aðferðir í samskiptum eftir því við hvern hann talar, í hvaða aðstæðum hann er og hvert umræðuefnið er?
Já	Nei	Áttar barnið/ nemandinn sig á þegar viðmælendinn skilur ekki það sem hann segir og reynir að útskýra umræðuefnið fyrir honum?

 MÁLEFLI

Gagnleg hjálpartæki

Eftir aldri

- Bæklingar með upplýsingum um málþroska barna frá aldrinum 5-18 ára
- Ath að miðað er við ensku
- Áhersluatriði :Upplýsingar um málþroska og leiðir til stuðnings

https://ican.org.uk/media/3203/tct_univspeak_5-11.pdf

https://ican.org.uk/media/3226/tct_univspeak_11-18_update.pdf

Málproskaröskun og lestur

- Til þess að ná árangri í lestri þurfa nemendur að hafa góða færni í þáttum sem tengjast málinu
- Nemendur þurfa að hafa góðan orðaforða og þekkingu á málfræði og setningagerð, til að skilja hvernig þessir þættir vinna saman
- Nemendur sem eiga erfitt með að læra að lesa eða hafa lítinn lesskilning geta verið með málproskaröskun

Málproskaröskun DLD og orðaforði

- Nemendur með málproskaröskun DLD eru líklegri til að hafa takmarkaðan orðaforða
- Kenna nemendum með málproskaröskun DLD orðaforða á skýran og markvissan hátt
- Kenna þarf orðaforða ALLRA námsgreina
- Mjög mikilvægt er að kenna orðaforða **stærðfræðinnar** og nýta t.d. beina orðaforðakennslu til þess til að auka líkurnar á að allir skilji
- Það að skilja ekki tungumálið sem notað er í stærðfræðikennslu er oft stærsta hindrunin í að ná tökum á stærðfræði

Hvernig má styðja við orðaforðanám nemenda með DLD

- Nota **beina orðaforðakennsla** (Direct Vocabulary Instruction)
- **Tryggja** að þeir fái fjölmörg tækifæri til að:
 - heyra ný orð (auditory cue)
 - sjá þau skrifuð (visual cue)
 - segja þau (nota) í fjölbreyttum aðstæðum (oral language)
 - skrifa þau (written language)

Byggt á: Starling, J. (2020).

Hvernig veljum við orð til að kenna /leggja áherslu á?

Velja orð sem eru **sérstaklega mikilvæg** fyrir námið hverju sinni:

- Orð sem skipta máli til að læra ákveðið efni
 - Ef verið er að kenna um regnskóga gætu orðin verndun, líffræðilegur fjölbreytileiki og skógareyðing verið mikilvæg en ekki síður uppgufun, meðalúrkoma, þakin, taka upp, hafa áhrif á, samsetning o.fl.
- Orð sem koma oft fyrir í kennslu eru mikilvæg t.d. *samantekt, tilgáta og umræður, þar af, einnig, í senn,*
- Orð sem hægt er að kenna fyrirfram s.s. áður en farið er í ferð, í próf eða áður en byrjað er að lesa nýja skáldsögu
- Orð sem eru notuð í ráðgjöf t.d. pirraður, kvíðin og seigla

Stuðningur við orðaforðanám nemenda með DLD

- **Sjónrænar stoðir** s.s. hugarkort, orðavefir, orðaveggir og búa til myndrænt tákn fyrir ný orð
- **Hugarflugsfundir** til að finna lykilorð til að leita að efni á netinu (t.d. í náttúrufræði)
- **Nota nýju orðin** í fjölbreyttum verkefnum bekkjarins s.s. í stafsetningarprófum, verkefnablöðum, krossgátum og leiðbeiningum með verkefnum (útskýringum)

Stuðningur við orðaforðanám nemenda með DLD

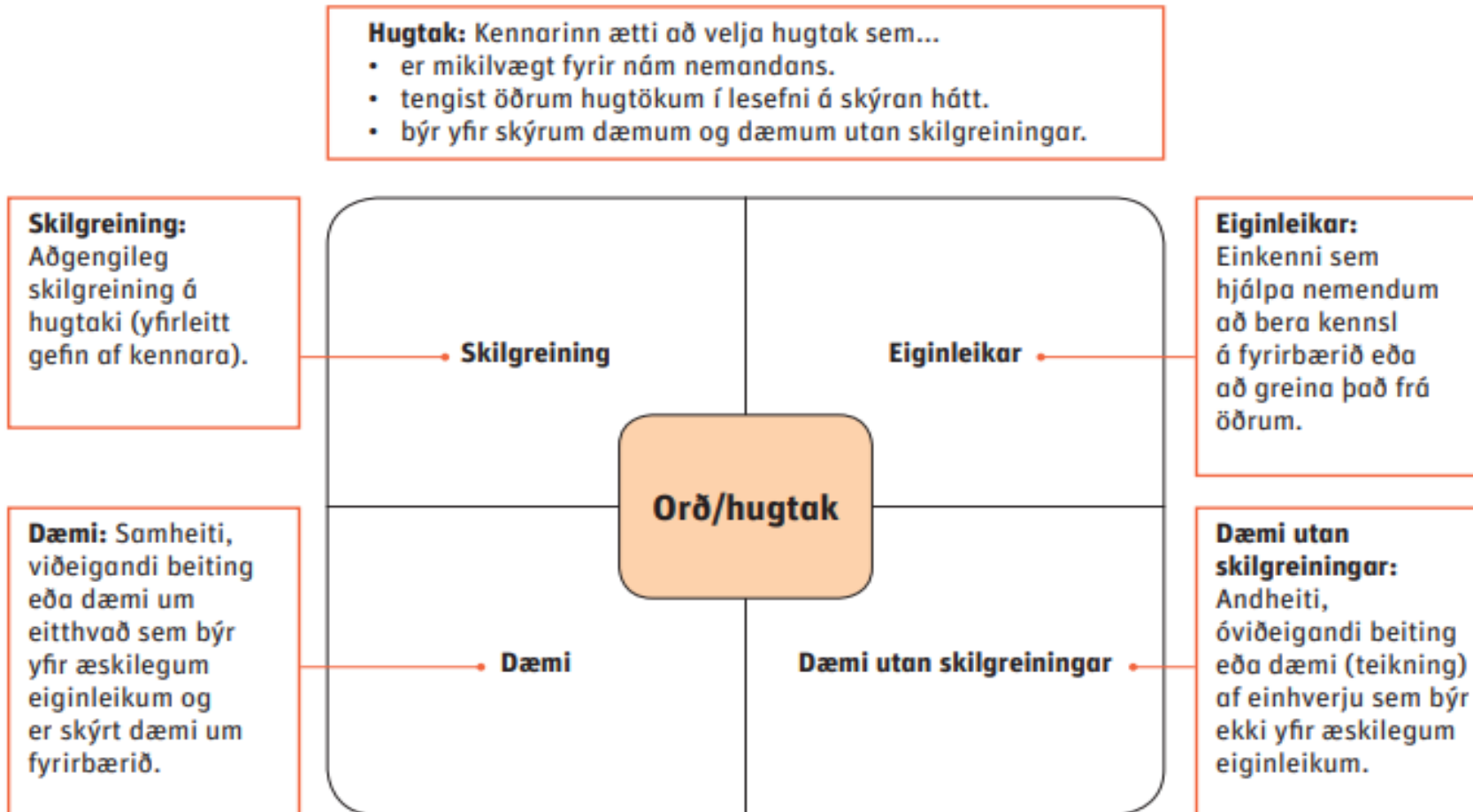
- **Orð vikunnar:** Velja mikilvæg orð sem hægt er að nota í fjölmörgum aðstæðum s.s. í kennglu sem nýtist í mörgum fögum
- Kennið **byggingu orða** (myndunarfræði orðs) svo hægt sé að brjóta lengri orð niður í hluta til að átta sig á merkingu t.d. glað-ari, ó-dug-leg-ur, á-kveð-inn.
- Kennið um rót orða, forskeyti (aðal-, all-, for-, mis-, ný-, of-, ó-, van-, ör-), viðsteyti (-ar, -un, -leg, -il, -al, -ul, -lega,) svo hægt sé að brjóta lengri orð niður í hluta þ.e. málfræðilegar breytingar á rótum orða s.s. glaðari, óduglegur, ákveðinn

<https://www.pinterest.com/frsluskot/>

Bein orðaforðakennsla

Frayer líkanið
Upplýsingar á mms.is

<https://klb.mms.is/media/uploads/2019/05/23/frayer-hires.pdf>

Bein orðaforðakennsla

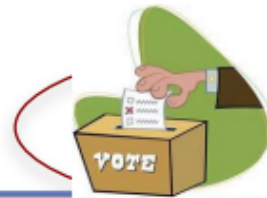
Frayer model ...dæmi

Alm skilgreining

Lýðurinn = fólkið ræður

Hverjir voru “fólkið” hefur breyst gegnum tíðina.

Prælar, konur og fátækir voru lengi vel ekki nnifalín

lýðveldi

Hvað segir orðið mér? (staðreyndir -eiginleikar).

Almenningur getur haft áhrif á hvernig landinu er stjórnað og getur leitað réttar síns eftir löglegum leiðum

er... stjórnskipulag

- þar sem fólk fær að kjósa fulltrúa í ríkisstjórn
- réttindi borgaranna skipta máli
- sem ríkir alm. á Vesturlöndum

er ekki

- Einræði
- herforingjastjórn
- fasistastjórn
- fangelsun án dóms og laga

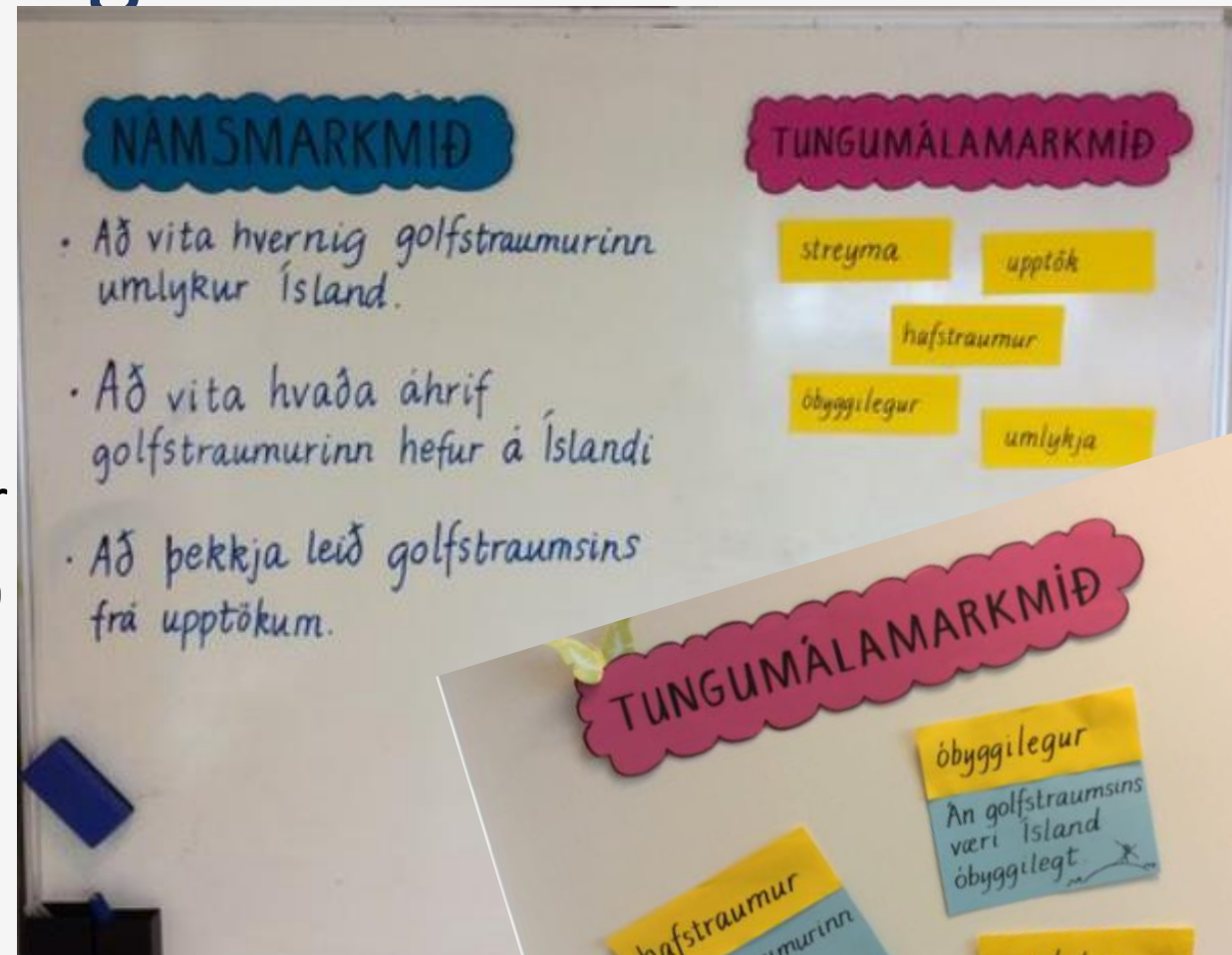
<https://klb.mms.is/media/uploads/2019/05/23/frayer-hires.pdf>

Bein orðaforðakennsla

Orðaveggur í einstaklingsvinnu

- Faggreinatengdur orðaveggur
- Óteljandi möguleikar
 - Tæknilausnir- myndir, myndir, myndir
 - Föndur – myndir, myndir, myndir
- Ritunarveggur (Rætt til ritunar)
 - Einu sinni var...
 - Fyrst, svo , síðan, þá, ...
- Samheitavasar
- Samtalsveggur, handrit að samskiptum

[Fleiri hugmyndir](#)

Orðaprenna

- Orðaprenna vikunnar fyrir eitt skólaár.
- Hvert skjal eru fimm vikur.
- Fimmta vikan eru verkefni til upprifjunar á orðum síðustu fjögurra vikna.
- Hentar fyrir öll aldursstig, hægt að aðlaga.

Unglingadeild

Orðspær

Orðspær

6. bekkur

Orðaprenna þessarar viku er

7. bekkur

2. bekkur

Skemmtilegar aðferðir til að vinna með orðaforða

- Brjóta orð í atkvæði,
- Skoða endingar orða og velta fyrir sér merkingu
- Finna öll orð sem hafa –lega- í sér
- Sögulestur: Byrja á að skýra út orð (5-10) og spá fyrir um hvað sagan er út frá orðunum. Hlusta síðan á textann
- Flokka orð eftir einkennum t.d. merkingu, lengd, formi, fjölda atkvæða.
- Flokka eftir merkingu: Tilheyra þau jurta eða dýraríkinu, finnast þau á lofti, láði eða legi, eru þau útdauð eða ekki

LANDSLAG	GRÖÐUR	HÖF	LOFTSLAG	ARI OG VÖIN
flói	skogar	lanthaf	veðurfar	ar
strönd	tré	gjör	urkoma	vötn
hóll		hástraumur		
eyjar				
strandlengja				
fljóður	jarðvegur			
vegurland				heimsíða
skagi				
eyskornu				
jökull				
ljalligardur				

Persónusköpun –hér þarf að útskýra orðin

Hver er þessi manneskja?

Vonir, væntingar,
framtíðarplön, áhugamál, vinir,
óvinir, heimili, fjölskylda, daglegar
venjur, ósiðir, fyrirmyndir,
gæludýr, upphaldsstaður,

Ytra útlit

aldur
líkamsbygging
hvernig hún ber sig
andlitslag
hár
augu
munnur og nef
húð
andlitsförðun
rödd, málfar
sérstök einkenni
sjáanlegir fylgihlutir

Innri eiginleikar

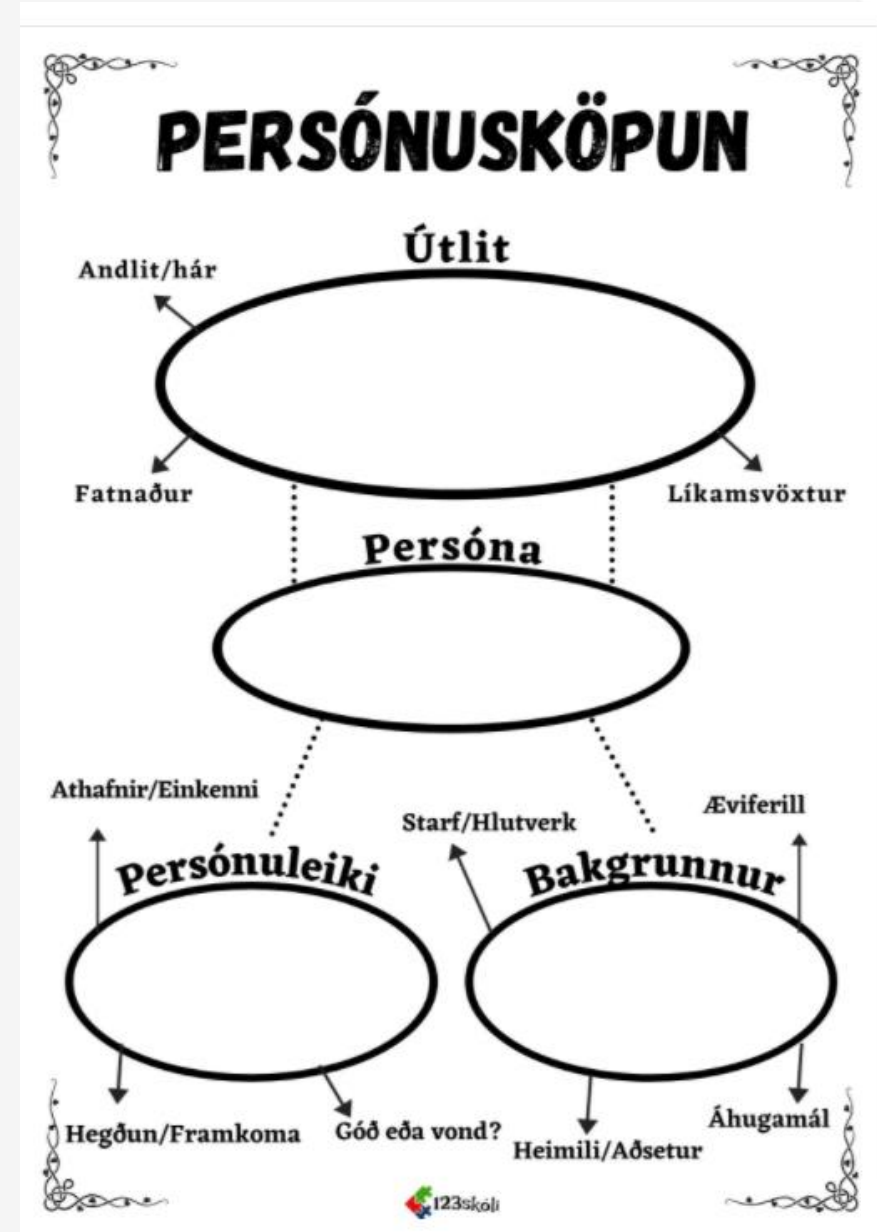
skoðanir
kunnátta, færni
styrkleikar, veikleikar
líkar, mislíkar
hræðist
framtíðardraumar
leyndarmál
gleðst yfir
reiðist vegna
sorgir
skapgerð

Dæmi um undirbúningsvinnu

Höfundur: _____

Gerð			
Titill			
Persónur	Aðalpersóna	Aukapersóna	Aukapersóna
Umhverfi	Árstíð	Staður	Annarð
Vandamál			
Lausn			
Boðskapur	Það sem við lærum af þessari sögu er:		

Undirbúum einnig aðra hluta sögu

- Útskýrum orðin sem við viljum að nemendur noti:
- Umhverfi (staður, landslag, hóbýli, klæði, veðurfar, o.fl.)
- Flækju sögunnar (útskýra myndrænt byggingu sögu og orðin sem eru notuð um hana)
- Atburði
- Sögulok

Hugmynd að myndrænni úrvinnslu

Páll *för* niður götuna.

Páll arkaði niður götuna

Páll rauk niður götuna

Páll strunsaði niður götuna

Páll skokkaði niður götuna

Páll valhoppaði niður götuna

Páll paut niður götuna

Páll ruddist niður götuna

Páll læddist niður götuna

Páll stikaði niður götuna

Páll drattaðist niður götuna

Páll stormaði niður götuna

Páll æddi niður götuna

Páll gækk niður götuna

Páll labbaði niður götuna
hægum skrefum

Páll labbaði ánægður á svip
niður götuna

Páll hljóp hratt niður

Nánari lýsing sem felur í sér líðan Útskýra, leika, nota aftur og aftur

Nýtum öll tækifæri til að auka við orðaforða

- **Ekkert heitir *svona* eða *þetta***

- Kennið orð í gegnum athafnir, lýsið daglegum athöfnum
- Setjið orð á allt sem þið gerið
- Endurtakið ný orð við hvert tækifæri
- Endurtakið og bætið við það sem nemandinn segir

- Vandíð spurningar, þær eiga að vera opnar og leiða til samtals

- Spyrjum ekki of margra spurninga í einu, reynum að skapa flæði í samtalinu

Stig Blanks: þyngdarþrep spurninga

Heimildir:

Blank, M. (2002).

Blank, M., Rose, S. A. & Berlin, L. J. (1978)

Blank, M. & Sheila, J. (1986).

Stig 4: Að greina og færa rök fyrir

Hvernig gat hann...? Af hverju/af hverju ekki...?

Hvað mun gerast ef...?

Stig 3: Sögur og atburðir

Hvað gerist næst?

Segðu mér hvernig...

Hvað er... (skilgreining)?

Stig 2: Spurt um hér og nú en á nákvæmari hátt, að lýsa hlutum

Hvað er að gerast?

Finndu eitthvað sem er ávöxtur

Hvernig eru þessir öðruvísi?

Stig 1: Hér og nú

Finndu eitthvað sem er eins og þetta

Hvar er X?

Hvað er þetta?

Hver er þetta?

Málproskaröskun hefur áhrif á nemendur á aldrinum 10 -16 ára

Börn vaxa ekki upp úr málproskaröskun

Málproskaröskun er ævilöng röskun

- Þegar nemendur eldast aukast kröfur um færni í máli og samskiptum
 - Orðaforði sem nemendur nota verður smá saman flóknari og sértækari
 - Kröfur jafnaldra á margbrotna notkun tungumálsins í samskiptum aukast
 - Hraði í samskiptum eykst og krafan um snögg og hnittin viðbrögð líka
 - Kröfur til ritunar aukast þar sem þarf að nota flóknari setningamyndun og fjölbreytta merkingu orða

Málproskaröskun hefur áhrif á félagslega þátttöku

- Nemendur með málproskaröskun eiga erfitt með flókið mál s.s.
 - sjaldgæfari orð í millilagi orðaforðans
 - orðatiltæki, málshætti, líkingar
 - hæðni
- Þeir fylgjast því verr með blæbrigðum samskipta en jafnaldrar og eiga á hættu að verða útundan
- Í einni rannsókn kom fram að 81% nemenda með félagslegar-, tilfinningalegar- og geðrænar þarfir voru með málproskaröskun

(Heimild: Hollo o.fl. 2014)

- **Nemandi sem veit ekki að hann er með málproskaröskun getur dregið þá ályktun að hann sé „heimskur“ og afleiðing þess getur haft áhrif á geðheilsu**

Tíminn er dýrmætur

- Skoðum yndislestur
 - Er hann að nýttast þessum nemendum sem skildi?
 - Getum við breytt honum ef svo er ekki?
 - Nota ritun í staðinn t.d. 2x yndislestur, 3x ritun
- Lesum í nestistímum
 - Útskýrum orð – skrifum þau upp og nýtum okkur myndir
 - Látum nemendur taka þátt, spyrjum út í söguþráð, forspá og hvað gerist næst, hvernig leið x, hvað sá x, hvaða lykt fann x, hvernig hefði þér liðið ef... o.s.frv.
- Grípum öll tækifæri til að auka og dýpka orðaforða nemenda okkar
- Munum að allir nemendur eru okkar nemendur sama hvaða hlutverki við gegnum innan skólans

Munum að: málproskaröskun hefur bein áhrif á möguleika barna til að læra

- Í kennslustund þarf að:
 - Fylgja fyrirmælum
 - Taka þátt í umræðum í bekknum
 - Svara spurningum
 - Taka þátt í hópavinnu
- Allir þessir þættir byggja á að hafa góða færni í tungumálinu,
- Nemendur með málproskaröskun eiga oft erfitt með þá alla
- Þegar nemandi á í erfileikum með að halda í við bekkinn gæti hann verið með málproskaröskun

Ef þú hefur grun gerðu þá eitthvað!

- Skoðaðu matslista og verkfæri til að leggja mat á stöðu nemandans
- Talaðu við foreldra
 - vitund um málproskaröskun er almennt lítil og gæti verið skýring þess að foreldrar eru ekki meðvitaðir
- Talaðu við sérkennara í skólanum
- Vísaðu til talmeinafræðings eða í sérfræðipjónustu ef hann er ekki til staðar
- **Réttur stuðningur skiptir sköpum – ekki gera ekki neitt**

Upplýsingar DLD má finna hjá

malefli.is

dldandme.org, radld.org

**Takk fyrir að
hlusta**

malefli@malefli.is

mml@reykjavik.is

